

Котик Т. М.,

Івано-Франківський національний медичний університет, м. Івано-Франківськ

ВПЛИВ БАГАТОМОВНОГО НАВЧАННЯ НА ОСОБИСТІСНИЙ РОЗВИТОК МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ

Розкрито основні поняття багатомовного навчання й визначено його потенціал впливу на особистісний розвиток майбутнього фахівця.

Ключові слова: *типи двомовності, ступені розвитку білінгвізму, металінгвістична свідомість, мультилінгвальний стан особистості.*

Раскрыты основные понятия многоязычного обучения и определен его потенциал влияния на личностное развитие будущего специалиста.

Ключевые слова: *типы двуязычия, ступени развития билингвизма, металингвистическое сознание, мультилингвальное состояние личности.*

The main concepts of multilingual studying are determined and the potential of its influence on the individual development of a would-be specialist is defined

Key words: *types of bilingualism, levels of bilingualism development, metalinguistic mind, multilingual state of personality.*

У незалежній Україні система професійної підготовки майбутніх фахівців будується на засадах багатомовного навчання. У ВНЗ студенти, зважаючи на євроінтеграційні процеси, вивчають одночасно дві-три іноземні мови. Відтак особливої актуальності набуває теоретичне обґрунтування особливостей впливу багатомовного навчання на особистість майбутнього фахівця.

Проблему особистісного становлення в багатомовному штучному та природному середовищі досліджували В. П. Белянін (особливості природного (побутового) та штучного (навчального) білінгвізму); І. Н. Горелов (спільні механізми мовленнєвої діяльності у контексті будь-якої мови; автономні сфери мислення у білінгві); Ю. Д. Дешерієв (білінгвістична взаємодія двох мовних систем у межах єдиного колективу носіїв білінгвізму); Л. В. Засєкіна, С. В. Засєкін (психолінгвістичні основи оволодіння мовою); О. О. Залєвська, О. О. Леонтєв (класифікація понять, що відображають специфіку процесу оволодіння другою мовою); Н. Хомський (розвиток мовних здібностей людини) та ін.

Мета статті – розкрити основні поняття багатомовного навчання й визначити його потенціал впливу на особистісний розвиток студента.

Передусім з'ясуємо, на якому ступені знання мови людину можна вважати двомовною, білінгвом. Серед вчених немає єдності поглядів у відповіді на це питання. Найчастіше послуговуються визначенням американського лінгвіста У. Вайнрайха. Двомовністю він називав практику поперемінного використання двох мов, а тих, хто нею користується, визначав як двомовних осіб [1]. Російський соціолінгвіст Д. Дешерієв вважав, що двомовність – це вільне володіння рідною й другою мовами [2].

Але кожна мова – це феномен, у якому генетично записані історія й культура народу. Знати другу мову в такому ж обсязі, як свою рідну, це значить так само знати всю літературу, народну творчість, історію, побут і звичаї іншого народу. Зважаючи на це, окремі вчені дійшли висновку про неможливість повного оволодіння другою мовою (І. Епштейн, М. Алексєєв, В. Абаєв та ін.). Так, французький лінгвіст А. Меїє вважав, що при двомовності не можна досягнути однакового рівня знань двох мов, а український учений Ю. Жлуктенко, зазначав, що в переважній більшості ситуацій дві мови, якими володіє білінгв, перебувають у неоднаковому становищі [3].

Зважаючи на зазначене, дослідники почали говорити про різні типи двомовності: двомовність довшершену (еквібілінгвізм), нормативно однібічну й нормативно двобічну, пасивну й активну, цільову й побутову (спонтанну), індивідуальну, групову, масову, суцільну та ін. Л. Щєрба, С. Єрвін, А. Супрун, Л. Ярисін та ін. виокремлюють автономну, або чисту, повну, координативну (носії чітко диференціюють системи мов, якими спілкуються) та змішану, або субординативну (у свідомості не досить чітко співвідносяться і протиставляються мови) двомовність. Залежно від рівня знання мови визначають різні ступені субординативного білінгвізму: повний, неповний, частковий, початковий, нульовий. Експериментальні дані (М. Аствацатрян) дозволили дійти висновку про динамічний, рухомий характер субординативного білінгвізму. У зв'язку з цим можна говорити про потенційну можливість кожного, хто навчається другій мові, пройти всі ступені субординативного білінгвізму аж до вільного володіння мовою – координативного білінгвізму. Кожний наступний ступінь може бути не тільки кінцевим, але й проміжним у процесі оволодіння мовою, що залежить від індивідуальних особливостей людини, методики навчання, соціальних факторів тощо.

В останні роки серед практиків та науковців точаться розмови про необхідність фіналізованої, цілеорієнтованої двомовності, котру ще можна назвати функціональною. Вже йдеться не про повне оволодіння другою мовою, а про знання та навички, необхідні для певної мети спілкування, що, вважають, сприятиме мовній толерантності.

Таке різноманіття поглядів на явище свідчить про його багатоаспектність.

Для того щоб уточнити, які саме сутнісні ознаки розглядають під час характеристики білінгвізму, А. Табуре-Келлер запропонувала диференціювати білінгвізм природний і штучний. Природний білінгвізм характеризується вільним володінням мовами, частим їх застосуванням, а штучний – це вміння спілкуватися засо-

бами декількох мов, особливий психічний стан особистості, що вирізняє її від монолінгва (А. Табуре-Келлер, 2000). Так само і С. Верещагін визначав двомовність як “психічний механізм (знання, уміння, навички), що дає змогу людині відтворювати та породжувати мовленнєві витвори, які послідовно належать до двох мовних систем” [2, с. 134]. А. Щепілова назвала такий психічний стан металінгвістичною свідомістю, що є результатом опанування декількома мовними системами. За критерій сформованості багатомовного стану особистості науковець визнала практичне застосування мови в ситуаціях реальної комунікації [4].

Такий психічний стан особистості називають ще мультилінгвізмом. Вирізняють декілька стадій у послідовному розвитку мультилінгвізму: а) потенційний неконтактний мультилінгвізм, коли отримані результати навчання виключають можливість використання мови для усного спілкування, але за певних умов можуть бути удосконалені. Потенційний мультилінгвізм може трансформуватися в наступну стадію; б) реальний неконтактний мультилінгвізм – епізодичне використання декількох лінгвістичних кодів для вирішення завдань практичного спілкування; в) реальний контактний білінгвізм – регулярне використання мов у практиці спілкування. Упродовж процесу навчання багатомовний стан особистості формується поступово й передбачає послідовну зміну стадій багатомовності, натомість повернутися до стану монолінгвізму вже буде неможливо [5].

Основною характеристикою мультилінгвального стану особистості є наявність металінгвістичної свідомості, складовими якої є мотивація до спілкування різними мовами, мовні здібності, воля, почуття, увага до особливостей мовних систем, мовна пам'ять (вербальна, асоціативна), мислення тощо.

Металінгвістична свідомість природних і штучних білінгвів розвивається неоднаково. За дослідженням А. Мартіна (Нью-Йорк, 1978), на початку опанування рідної мови провідну роль відіграє права півкуля кори головного мозку, з віком, в міру засвоєння мови, провідною стає ліва півкуля, хоча права ще деякий час зберігає здатність приймати й обробляти мовну інформацію. Раннє вивчення декількох мов сприяє встановленню взаємодії між двома півкулями кори головного мозку. Мовні навички не закріплюються лише за однією півкулею, тому в старшому віці, завдячуючи такій мозковій організації, білінгви вирізняються своїм вербальним розвитком, здатністю до нестандартного вирішення комунікативних та пізнавальних проблем. У білінгвальних і багатомовних людей більш розвинені абстрактне мислення, слухові асоціації, здатність до символізації, імітації звуків, що пояснюється існуванням сформованої металінгвістичної свідомості.

На думку, А. Щепілової, у білінгвів штучного мовного середовища може сформуватися металінгвальна свідомість, хоча й буде відрізнятися від подібної в природних білінгвів. Уже за два роки багатомовного навчання стають помітними зміни у вербальній поведінці, мисленні, особистісному розвитку: швидше здійснюються граматичні операції, спрацьовує мовна здогадка, відчуття мови, посилюється увага до фактів мови [5].

Білінгви випереджують монолінгвів у когнітивному розвитку. Це пояснюється тим, що процеси породження мовлення й мислення тісно переплітаються. Мислення багатомовної особистості більш динамічне, оскільки натреноване через виконання різнопланових мовленнєвих та пізнавальних дій, а мислення монолінгва фіксує базові пізнавальні структури, на яких ґрунтується мовленнєва та пізнавальна звичка, що з часом може створювати опір для набуття нових мовленнєвих та мислительних навичок.

Вивчення декількох мов підносить на вищій ступінь володіння рідною мовою, сприяє узагальненню мовних явищ, більш свідомому застосуванню слова як знаряддя мислення. Різні мовні системи по-різному відображають колективну свідомість народів, відтак понятійна система білінгва збагачується новими формами вираження й новими семантичними категоріями, тобто створюється нове мислення, що якісно відрізняється від мислення монолінгва. Завдячуючи цьому, вивчення кожної нової мови здійснюється швидше, ніж попередніх.

Таким чином, двомовність – складне суспільне явище, що розвивається, змінюється. Динаміка руху двомовності регресує або прогресує залежно від багатьох факторів, головні серед них: соціолінгвістичні, лінгводидактичні, психологічні. За наявності відповідної особистісної потреби знання другої мови постійно вдосконалюються, завдячуючи чому формується металінгвістична свідомість як особливий, якісно вищий стан мовної свідомості індивіда, що створює передумови для ефективного навчання третьої мови.

Перспективи дослідження проблеми вбачаємо в дослідженні умов для ефективного навчання білінгвів другої та третьої іноземних мов

Література:

1. Вайнрайх Ур. Одноязычие и многоязычие // Языковые контакты. Новое в зарубежной лингвистике. Вып. 6./ Ур Вайнрайх – М., 1972. – С. 35-36.
2. Верещагін Е. М. Психологическая и методическая характеристика двуязычия (билингвизма) / Е. М. Верещагін. – М. : Изд-во Москов. ун-та, 1969. – 160 с.
3. Жлуктенко Ю. А. Лингвистические аспекты двуязычия / Ю. А. Жлуктенко. – К. : Вища школа, 1974. – 176 с.
4. Щепілова А. В. Коммуникативно-когнитивный подход к обучению французскому языку как второму иностранному. Теоретические основы / А. В. Щепілова. – М. : Владос, 2003. – С. 21-142.
5. Щепілова А. В. Теория и методика обучения французскому языку как второму иностранному / А. В. Щепілова. – М. : Владос, 2005. – 245 с.